

Сборник „20 години Етнология в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски” (под печат)

**КУРСЪТ НА ДИСКУРСИТЕ ЗА БЪЛГАРСКИТЕ СЪКРОВИЩА:
ПАНАГЮРСКОТО ЗЛАТНО СЪКРОВИЩЕ „У ДОМА” (1)**

Доц. д-р Цвете Лазова, департамент по антропология, НБУ

Увод

Текстът, който предлагам за сборника, посветен на юбилейната научна конференция по случай 20 години от създаването на специалността етнология в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”, е провокиран от събитие, превърнало се в медиен спектакъл. Това е тържествената церемония на Втория ден на Великден (16.04.2012) в Панагюрище по повод „завръщането” на златното съкровище ”у дома” – там, където е било открито през 1949 година от тримата братя Дейкови. Дискурсният анализ е легитимен изследователски подход, застъпван в съвременната антропология. Той се основава на разбирането, че реалността се конструира дискурсивно и това конструиране се отнася до производството на знание чрез езика, който дава значение на материалностите и на социалните практики. Днес обаче в антропологията се задава и въпросът достатъчно ли е да ограничим този анализ до извличане на основните характеристики на дадена система от ценности, набор от символи, т.е. да изследваме само културното знание или е важно и друго: как се създава знанието за тези ценности и как то се превръща в действие. Ето защо моят подход в случая е обвързан с това да се анализират процесите на създаване на знанието за Панагюрското съкровище от момента на откриването му до връщането му „у дома” и ролята на медиите (2) за интернализирането му, т.е. как това знание влиза „под кожата” на хората и ръководи техните действия. (Андонова 2003: 83-93). Анализът проследява създаването на знание в академична среда, в случая в „официалната” археология и задава въпроса дали и каква част от него достига до медийния дискурс и как се в-мества във всекидневието на хората

Дискурсът за съкровищата: антропологични перспективи

Темата за съкровищата отдавна е влязла в изследователския дневен ред на антропологията, която е резервоар от обяснителни модели и теоретични перспективи. Едната от тях е резултат от нарастналия интерес към всекидневните форми на популярна историзация - как хората разбират миналото си и как чрез съприкосновението със съкровища те „чувстват“ историята, чрез което се „чувстват“ исторични (Steward 2003: 481-500). Друга насока се формира от факта, че всяко ново откритие на професионалната археология или каквото и да събитие, свързано с археологически артефакти, оказват обикновено дълбоко въздействие върху популярното въображение. Те винаги са обект на медийни репрезентации, които често се превръщат в публични спектакли. Развитие на т.н. тракийска археология в България, свързана тясно с идеологията на националното строителство, стимулира създаването на звучен и жизнен „съкровищен дискурс“ (Вълчинова 1998: 75-87). Тази „съкровищна мания“ синтезира стари вярвания в магически съкровища, вардени от духове-пазител с изпепеляващия интерес към „скритото злато“, подклаждан от публикации и открития на официалната археология (Valtchinova 1997). Съкровищните дискурси могат да бъдат много и твърде разнообразни, но настоящият текст се интересува от твърде подвижната мрежа от ситуативни употреби – ценностни, финансови, медийни (Ападурай 2006). Интересът ми е насочен към това как златните съдове се превръщат в Панагюрско златно съкровище - днес национална икона и светиня - символен капитал, който заема своето място и в световната културна икономика (3) Като национална ценност, Панагюрското златно съкровище става обект и на други ценностни политики. То предизвиква активиране на местното въображение и в резултат от натиска „отдолу“ местните институции влизат в различни институционални договорености и осъществяват „заръщането“ на съкровището „у дома“.

Медийните репрезентации

Днес повече от всякога археологията и нейните теми заемат значително място в медийната продукция. Медиите филтрират всеки аспект на археологическата практика и археологическото откритие. Ето защо проблеми на репрезентацията, комуникацията, отговорността и многогласието са основни области, към които се адресира

изследователската политика. Тъй като медиите са съществена социална практика в съвременните общества, медийните репрезентации се вменват във всекидневния живот на хората като участват и моделират политически ситуации, икономически обстоятелства, исторически контексти и национални сфери. Те са средството, чрез което академичните дискурси в археологическата практика се инфилтрират в мисленето и възприемането на миналото на всекидневно равнище (Clack, Brittain 2007: 11-65).

Интегрална част от управлението на археологическата практика е разбирането, че хората трябва да бъдат облагодетелствани от археологическите изследвания. Но тъй като е много трудно съвременната високо технологична археология да адаптира целия си изследователски потенциал за медийните репрезентации, този потенциал се трансформира в репрезентиране на достъпна проблематика в достъпен за аудиторията език. В настоящия текст ще се види, че медийните репрезентации са избирателни и са във форма, достъпна за всекидневието на масовата аудитория.

Аналитичните перспективи

Въз основа на изследователските подходи, свързани с формирането на „съкровищните дискурси”, споменати по-горе, както и процесите на медийното репрезентиране на археологическата материалност от миналото, моят анализ се основава на няколко подхода, актуални за разбирането на употребите на античността в процесите на националното въобразяване. Единият подход се отнася до социалния живот и културната биография на този набор от златни предмети, известен днес като Панагюрско златно съкровище, изграждащи репрезентациите, които са в основата на медийните дискурси (Appadurai 1986: 3-63; Kopytoff 1986: 64-91). Анализът се основава и върху възможностите на едно поле, създадено в пресечните точки на археологията и антропологията, наречено „археологическа етнография”, което набира напоследък голяма скорост. Този „етнографски завой” в археологическото изследване на археологически артефакти проблематизира процесите на социално конструиране на археологията. Изследва начините, по които е произведено археологическото знание, в частност това за античността, за да проследи пътя от откриването на материалните следи от древността до превръщането им символен капитал и ресурс за размяна. За археологическата етнография данните от археологическата практика са емпирични

данни, поставени в теоретична рамка. Като методология и практика археологическите етнографии въвличат много пластове изследвания – официални и неофициални разговори, включено наблюдение, архиви, разговори с посетители на обекта, разговори с членове на археологическия екип, включително и с работниците на обекта, практики на въвличането на ученици в археологическата работа, изяви на местни и национални медии, както и всички места, на които има информация за обектите – блогове, фото-есета, изложби и пр. Тази широка изследователска палитра е все още непозната в България, поради което подходът на социокултурните биографии на антични обекти и артефакти е все още неизвестен. Прилагането на такъв мащабен подход е въпрос на голям изследователски проект, но в тази работа един елемент е важен - да се погледне на изградените вече в академичната среда факти като на предмет на изследване. Този подход води от една страна до осветяване на процесите, породили дискурса на модернизационните процеси, т.е превръщането на златните предмети в национално съкровище, което участва в международната културна икономика като „културна валута”, а от друга страна до осветяване на процеси, които в-местват националното съкровище в политиките на локалното чрез частни интереси и инвестиции.

Социална и културна биография на Панагюрското златно съкровище

Социалната и културната биография на деветте златни съда, известни днес като „Панагюрско златно съкровище” е динамична величина, тъй като смисълът и значенията му се променят в различни социални контексти. Тъй като обемът на текста е ограничен, ще проследя само основните фази от тази биография, които са показателни за политиката на конструиране или възстановяване на наследства и поставянето им в нов социален и икономически контекст чрез перспективата „отдолу”, която мобилизира местните политики за връщането на съкровището в Панагюрище.

Със сигурност социалната биография на съдовете започва с откриването на златните съдове през 1949 г. при изкопни работи в керамичната фабрика „Мерул” край Панагюрище. Те са типичен пример за „скрито злато”, т.е заровено в земята голямо количество предмети от благороден метал наред с многото други подобни открития в България. Те не се обвързват с археологически контекст и поради това са класифицирани като „случайни находки”. Съдовете, които проблясват тогава в пръстта,

са разпознати най-напред като „циганска музика”. След като уредникът на археологическата сбирка в Панагюрище Петър Горбанов, доктор по археология на Виенския университет, вижда предметите, той разпознава антично съкровище от 4. век пр. Хр. С предаването му в Панагюрския околийски съвет, намерените предмети се предоставят на държавата.

Това е най-ранният „безгрижен” етап от социалния живот на тези предмети, които оттук нататък ще са подложени на процеси, които обективират научния дискурс, ще се охраняват с въоръжена охрана, ще се пазят в сейфове и трезори и излагането му ще се съпровожда от национален и местен политически елит.

Разпознаването на предметите като антично съкровище предизвиква изпращането на спешни телеграми в София и в Пловдив за сензационното откритие. В Пловдив на телеграмата се реагира веднага и директорът на Пловдивския музей Димитър Цончев пристига веднага в Панагюрище, пренася предметите в Пловдив и те се вписват в инвентара на народния археологически музей, където остават около 15 години. Така златните съдове се превръщат в музеен експонат, а оттук поемат пътя и към академичния дискурс, конструиран от „официалната” археология, който от една страна ще си служи с аргументи, които обективират контекста на находката – произход, датирание, принадлежност и пр., а от друга страна ще изработва и емоционалния дискурс, който ще впише съкровището в националния наратив и ще стане повод за национална гордост. Академичният статут на археологията и археологическата практика отдавна са в-местени в аналитични модели, които ѝ определят решаваща роля в конструирането на идентичност – локална, регионална, национална. Наскоро се появяват и първите публикации и интерпретации на златните съдове. Първата публикация, която излиза през 1950 година, вижда съдовете като произведения в ателие на атическата художествена школа (Цончев, Горбанов 1950: 243-246; Цончев 1950: 196; Concev 1956: 115). През 1960-те години се появяват и първите обобщителни материали за всички мнения, изказани до това време за съдовете от Панагюрище (Ботушарова 1960: 357-359).

Първите публикации са съпроводени и с първия „износ” на предметите, което бележи нова фаза в социалния живот на предметите от Панагюрище. В края на 1950-те и през 1960-те години съдовете са включени в поредица изложби извън страната. Под

надслов „2500 години изкуство в българските земи” те са включени в изложба в Ньошател, Швейцария (Георгиев 1959: 111-116), последвана от поредица пътувания (1961-1969) (Чичикова, 1961: 73 -76).

Тези репрезентации са свързани с включването на находката в националния наратив чрез териториализацията ѝ, а оттук и на натурализацията ѝ и вписването ѝ в естественото ѝ ”родно място” (Къосев: 2009). Стойността на съкровището се в-мества в полето на изкуството „по българските земи”. Така древността се вписва във възраждащия се и набиращия скорост от 1960-те години насетне националистичен дискурс, извеждащ на преден план „българското” (Дечев: 2010). В този контекст съкровището започва да изисква конструирането на друго значение: намирането му „по българските земи” поставя под въпрос лансираната връзка с атическите художествени ателиета. За това съкровище започва да се търси тракийски контекст. Така започва да се конструира и тезата, че Пангюрското съкровище произхожда от художествена школа съчетала две художествени традиции – гръцка и източна, поради което изработването му се поставя в малоазийския град Лампсак, разположен на южния бряг на Дарданелите (Венедиков 1961; Маразов 1978). Тази теза очевидно търси тракийска среда за изработването на съдовете, която вече е подсказана от швейцарската изследователка Ерика Симон през 1960-те години. Тя предлага възможността съдовете да са произведени в Тракия в работилница на елинизирани тракийци или гърци (Simon 1960: 6-15). Така се открива пътят за „тракизирането” на съкровището. Етнизиранието му цели очертаването на другостта спрямо Гърция и проправя пътя на есенциализиращите процеси.

Пътят на националните изложби като „5000 години изкуство от Индия (1959) „5000 години египетско изкуство” (1961), „7000 години изкуство в Иран” (1962) вече е трасиран. По него може да тръгне и представителната национална изложба „Тракийско изкуство”, която се открива в София през 1972 г. във връзка с Първия „световен” конгрес по тракология. Така съкровището вече се предлага на международния пазар като тракийско, тъй като е неин централен експонат. Национално програмираните действия институционализират знанието за траките чрез създаването на института по тракология към БАН и по този начин започва изграждането на специален статут на знанието за тракийската древност: то превръща артефактите в уникални и свещени, а оттук и в законно национално наследство. Този статут осигурява „културната валута”,

която се разменя за друг вид капитал – политически, икономически, дипломатически в глобалната културна политика. Двама дискурса за Панагюрското съкровище, представени в изложбите, споменати по-горе, се свързват в изложбата, представена в Москва през 1974 година като „Тракийско изкуство и култура по българските земи”. Така е осъществена ”естествената” връзката между културата като артефакти от миналото, които принадлежат на определено териториално пространство. Следват серия от пътувания по света и дискурсът за Панагюрското съкровище, поставено в контекста на тези изложби, поема в нова посока. Съкровището вече не е само уникално и свещено, то е вече страна в размяната на символен капитал. Чрез него се променя „традиционната представа за България като страна на комунизма, трафика на наркотици и търговията с оръжия започва да се пропуква – светът узнава, че след Гърция и Италия тя е сред най-богатите на старини страни в Европа” (Китов 2006: 7).

Като централен компонент в семейството на тракийските съкровища, Панагюрското съкровище става част от „хилядолетния фон, който откроява европейското значение на българските земи: тук се полагат поне част от началата на европейските цивилизационни модели...” Така България вече е представена като „страна на съкровища” и европейското „аристократично детство” разпознава своите корени на Балканите и тракийските паметници илюстрират част от неговите начални етапи (Орачев 2006: 13). Този компонент от дискурса за съкровището увеличава стойността му в международната културна икономика, тъй като то вече има легитимността да служи като метафора в преговорите с международната общност.

Тракизирането на съкровището се реализира най-пълно след публикациите на Камен Колев, който предполага, че в изображенията върху съдовете става дума за тракийски военен танц, свързан с погребален ритуал, при който войните изявяват желание да се бият с душата на умрелия (Колев 1999: 82-100). Сюжетът се обогатява с нови подробности – изобразен е ритуален погребален танц на войни, съратници на погребения в храма-гробница на владетел (Китов 2000). В разчитането на „текста” на изображенията се разпознават и разпространените в академичната тракология „орфизми” – изображенията представят подготовката на орфическа мистерия, която предстои да се състои във вътрешността на храма. Така започва да се залага на „функцията на сервиза в тракийската мистериална обредност” (Агре 2004: 41-38). Посоката на интерпретация се насочва към обяснение на това, че сюжетите трябва да

бъдат разбираеми за тракийските владетели и аристократи от ранноелинистическата епоха. Има и гласове на несъгласие с хитроумните интерпретации, още повече, че и публикации върху съдовете от Панагюрище от чужди академични среди показват, че всички версии са свързани с гръцки митологически сюжети и „изобразителната програма трудно може да се свърже със собствено тракийска митологическа традиция” (Стоянов 2004: 11-30). Тези гласове обаче не пречат да се наложи виждането за връзката на Панагюрското съкровище с „тракийски орфически мистериални практики”, свързани с царската идеология на „обезсмъртяването”. Процесът на хегемонизиране на тази теза, чрез поставянето в страни на всички останали, е типичен за хегемонистичните идеологии, в които се легитимира една специална власт, която ограничава алтернативите, а всичко произведено от нея е „естествено и нормално”. Наложената идеология определя границите, в които идеите могат да се движат и да решават конфликтните позиции (Gramsci 1991)

Панагюрското златно съкровище в медиините репрезентации

Реториката, изработена в официалната академична археология, остава затворена поради своята абстрактност. Тук оставям настрана публикациите в медиите, които представят Панагюрското съкровище в контекста на „тракийските съкровища, древните цивилизации и историята”, тъй като те подлежат на различен анализ. Ето защо акцентирам върху това, че медиите се обединяват главно върху завръщането на съкровището „у дома” след повече от 60 години, което се случва на Втория ден на Великден (среща се и Светли понеделник). Изборът на този ден говори за съживяване на стари романтични идеи от 19. век, когато антични материалности, които заемат централно място в националното въображение, се натоваарват със свещени качества. Една идея за свещеност е изборът на този голям християнски празник (Лазова 2012). Така медийните репрезентации са в синхрон с избора на датата и емоционално съпреживяват новото „позлатяване” на панагюрци. Иницирано чрез подписка от местните обществено в Панагюрище, подкрепена от кметството и общинския съвет с подкрепата на Министерството на културата и Националния исторически музей, „завръщането” на съдовете става централна тема в живота на Панагюрище. Тази централност се дължи и на многократно увеличената стойност и значение на

предметите, придобити чрез процесите на превръщането му в национално съкровище, чиято ценност вече се диктува не толкова от критерии за материал, изработка, произход, колкото от символния капитал, заключен в тях. Включени в международния културен обмен, те се „завръщат“ превърнали се в национална икона и национална светиня. Кметът на Панагюрище Никола Белишки изтъква, че „съкровището е национална светиня, а мечтата на панагюрци бе то да дойде в града” (4) Така златните съдове от Панагюрище са поставени в нов контекст, който ясно разкрива ролята на археологическите артефакти в съвременната пазарна икономика. Археологията и археологическата практика са инструментът, който обвързва материалните следи от миналото с потребностите на настоящето, произвеждайки идеи, дискурси и практики. Това означава възможности за преобразуване на времето и пространството, за да се създаде линейна темпоралност и да се установи хомологична връзка между времето и пространството - ако използваме термин от еволюционната биология, с който се изразява сходство в белезите, дължащо се на техния общ произход. Така най-напред модерната западна археология, а след това и източноевропейската разбира, че има територии в миналото, които могат да бъдат завладяни и подчинени. Така дълбокото и дълго минало става налично, за да бъде овладяно и употребено.

Модерността е време за конструиране на национално въображение - археологията е решаваща в този процес - т.е. конструиране на нов въображаем начин за организацията на времето и пространството, основано на хомогенизация, лесна комуникация и мобилност е съществен елемент за развитието на капитала. Модерността, обаче е и време на потребление и размяна на стоки. Така археологическата практика доставя материални истини, необходими да се изкове една дълга античност като произвежда обекти и места за националното въобразяване и в същото време предоставя стоки за консумация и за забавление на хората в новопоявилата се категория свободно време. Така „официалната археология” „открива” обекти и артефакти, отделя ги от мрежата на всекидневието и ги превръща в „археологически данни”, които трябва да се запазят, консервират, изучат и почитат. Те поемат към националния наратив и пазарната среда. Процесите, които превръщат тези обекти в стоки, отвеждат и към икономически резултати (Hamilakis 1999: 303-320)

Позиционирането на златните предмети от Панагюрище като „тракийско златно съкровище” със статут на национална икона и национална светиня поражда нов дискурс, който е съпроводен и с процеси на комодификация. Икономическият министър Делян Добрев, който присъства на откриването на залата – трезор смята, че излагането на древното злато в родния му град е „инвестиция в самочувствието на нацията”, но то ще привлече и нови посетители, а оттам ще дойдат и приходи за Панагюрище. „Това събитие ни дава и отлична възможност за развитие на културния туризъм в страната”. (5)

Тази инвестиция заема централно място в медийните дискурси, които акцентират върху това, че съкровището е най-после „у дома” , че „Панагюрище отново е дом на известното златно съкровище”, че „това беше много голяма мечта за хората от Панагюрище, защото досега то не е било показвано тук”(6).

Сполучливият опит за връщането на съкровището в „родината му” принадлежи на д-р инж. Лъчезар Цоцорков, който е основен дарител. Той е почетен гражданин на Панагюрище и изпълнителен директор на „Асарел-Медет” АД. Със значителното дарение се изгражда подземната зала-трезор, която е построена, за да посрещне съкровището. Всеки един от деветте съда на съкровището е изложено в отделна бронирана витрина, като самото помещение е изолирано и бронирано. Витрините са от бронирано стъкло, а залата е оборудвана с мултимедийни устройства, които разказват за откривателите, дарителите и изпълнителите на проекта. (3) Безконфликтно е договарянето между Националния исторически музей и Историческия музей в Панагюрище, в резултат от което съкровището е експонирано в специална зала-трезор, дарение от Асарел-Медет АД. Дарителите финансират не само изграждането на модерен трезор, но и изработването на две златни копия. Едното е за постоянната експозиция на съкровището в Панагюрище. Второто е дарение на НИМ, за да замества оригинала при отсъствието му от постоянната експозиция на НИМ. Договорено е оригиналът на съкровището да бъде предоставян за месец в Панагюрище.(7)

В резултат от тези договорености и в контекста на извършения по това време голям обир на инкасов автомобил, вътрешният министър Цветан Цветанов уверява, че съкровището ще се пази по възможно най-добрия начин. „Мерките за сигурност са изключителни, с високо качество, най-добрите технологии, които се използват при

охраната и съхранението на подобни ценности. През периода на престоя на съкровището освен от модерната охранителна система на новия трезор, експонатите ще бъде и под постоянното наблюдение на местната полиция” (8)

До официалната церемонията в музея са допуснати само хора с покани. На тържественото откриване почетни гости са вицепрезидентът Маргарита Попова, която официално прерязва лентата, вицепремиерът и вътрешен министър Цветан Цветанов, министърът на икономиката, енергетиката и туризма Делян Добрев и заместникът му Иво Маринов, както и министърът на културата Вежди Рашидов, който неколкратно повтаря, че благодарение на неговия подпис събитието става реалност. След официалната церемония всички желаещи могат да се насладят на златното съкровище. Емоционалният заряд е заложен в радостта, че „медиите (БНТ) показват истинските откриватели на това велико българско съкровище, на което цял свят се възхищава, ... нека да знаем, че тези трима истински българи не са алчни като управляващите ...” (9)

Медийната реторика около съкровищата създава и основния идиом в емоционалните реакции на хората, сред които се вижда една носталгия по „родното”, травмата по отделянето от „родното място” и радостта от „завръщането у дома”.

Моментът за посещенията е повод за конфликт, тъй като според някои *„малката групичка родолюбиви панагюрци, която се беше събрала днес пред Историческия музей в града ... беше безцеремонно разпръсната и никой без покана не беше допуснат зад високите дувари. Хората се почувстваха безкрайно обидени, не защото не успяха да влязат в двора на музея, а защото, докато се тълпяха по отсрещния тротоар, никой не си направи труда да им каже, че ще могат да влязат чак след 14.00 часа. След като в продължение на три дни по всички телевизии се съобщаваха точния ден и час на въпросното събитие, подобно отношение към най-нетърпеливите да зърнат съкровището може да се изтълкува единствено като просташка проява на неуважение. Вместо извинение, хората чуха изказвания от рода на "Вие осемдесет години го чакахте това съкровище, а сега не можете да изчакате до два часа..."*(10)

Това недоволство е неутрализирано от съвсем друг разказ, който твърди, че истината е изкривена. *„Напротив всички знаеха, защото имаше много плакати, а и по медиите обявиха, че експозицията ще е отворена след 14ч. Ако наистина сте чакали там, то*

около самия музей отвън бяха налепен няколко плаката, на които пишеше същото. И никой не е гонил хората. Това просто не е истина. Как да пуснат 1000 човека в един двор. ...Всичко беше много културно и хората си чакаха реда. В началото имаше само изнервени, защото хората не знаеха, че системата за сигурност пропуска дори и в двора само определен брой хора. Ами не знаем, аз специално в България в такъв музей досега не бях влизала. Вместо да се зарадваме, че имаме такова нещо, веднага ще си намерим за какво да плюем. А и наследниците не са много прави. Откриването беше озвучено и се чу от всички присъстващи отвън какво се каза за братята Дейкови. И вътре си има и надписи и снимки и в третата зала много информация за тях. И това е за първи път. Преди къде ги споменавах? Аз лично съм горда с това, което се случи и съм доволна. А на вечно неудовлетворените и мрънкащите и пожелавам да продължават в същия дух, защото те сами са си избрали да бъдат такива.” (11)

Наследниците са сред първите, които виждат съкровището след завръщането му. Те се завръщат в спомените си с различна емоционалност: някои са щастливи, тъй като все едно родителите им са се завърнали, а други намират място, за да се оплачат, в което прозират конфликтни ситуации. Въпреки, че те не са „злоупотребили и без да се колебаят са дали съкровището на държавата”, наследниците им смятат, че те са си отишли недооценени”, „починали са в бедност”. Днес някои от тях търсят и правно решаване на въпроса с наследството.

Предложеният текст прави опит да проследи социалната и културната биография на деветте златни съда, известни днес като „Панагюрско златно съкровище” като показва динамиката в генерирането на смисли и ценности, както и на конструирането на дискурсите за тях и репрезентациите в медиите във връзка със завръщането в „родината” му. Анализът разкрива характеристики на реториката, която действа в рамките на идеологични принципи, очертаващи есенциализми, основани на фиксирани и статични идентичности, от идеи за континуитети, за законно притежавано класическо наследство. Договореностите между държавните институции и дарителите, съпровождащи „завръщането им в родината” снабдява местните хора на Панагюрище с мечтания символен капитал, който в бъдеще ще се разменя и в рамките на икономическите договорености на туристическата индустрия. В много случаи преговорите за „връщането” на артефакти „в родината им” са съпроводени с много конфликти, докато в случая договореностите не лишават нито националното, нито

местното въображение от сакралните предмети, като чрез изработените копия запазват мястото им на международния пазар на културната икономика и същевременно ги въвеждат в локалната туристическа индустрия.

Необходимостта от представяне на социалната и културната биография на артефакти, свързани с археологическата практика, е свързана с динамиката на социалния им контекст, тъй като нищо не съществува във вакуум, а е продукт на определена социална практика. Така е възможно да се подсказат повече адекватни решения, които да съпровождат бъдещия им социален им живот.

Бележки

1. Заглавието е перифраза на статия от Мария Тодорова, Курсът и дискурсите на българския национализъм, В: М. Тодорова, България, Балканите, светът: идеи, процеси, събития, София, 2010
2. Медии използвам обобщаващо за on-line материалите, които отразяват събитието
3. тук използвам „културен” в смисъла на статични останки от миналото, принадлежащи „естествено” на един народ вместо динамична мрежа от отношения.
4. <http://news.ntv.gope.eu/news/view/2012/04/16/>
5. Панагюрище - отново дом на известното златно съкровище: <http://btvnews.bg/bulgaria/obshtestvo/panagyurishche-otnovo-dom-na-izvestnoto-zlatno-skrovishche.html>
6. Златното съкровище е в Панагюрище <http://bnt.bg/bg/news/view/74190>
7. Асарел Медет АД <http://www.asarel.com/>
8. След 63 години: Панагюрище видя съкровището си <http://novanews.bg/news/view/2012/04/16/29332>
9. Златното съкровище е в Панагюрище <http://bnt.bg/bg/news/view/74190>
10. Златното съкровище е в Панагюрище <http://bnt.bg/bg/news/view/74190>

11. Златното съкровище е в Панагюрище <http://bnt.bg/bg/news/view/74190>

Литература

Appadurai, A. 1986. Introduction: Commodities and The Politics of Value. In: Appadurai, A. (ed.) *The Social Life of Things*, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 3-63

Clack, T. M. Brittain, (eds.) 2007. *Archaeology and Media*, London

Concev, D. 1956. Der Goldschatz von Panagjurishte. In: *Monumenta archeologica*, Ceskoslovenska Akademie ved. IV. Praha

Gramsci, A. 1991. *Selections from Cultural Writings*, Cambridge, Massachusetts

Hamilakis, Y. 1999. Stories from Exile. Fragments from the Cultural Biography of the Parthenon (or "Elgin" marbles). In: *World Archaeology*, Vol. 31, No 2 *The Cultural Biography of Objects*. pp. 303-320

Kopytoff, I. 1986. The Cultural Biography of Things: Commoditization as Process, In: Appadurai, A. (ed.) *The Social Life of Things*, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 64-91

Simon, E. 1960. Der Goldschatz von Panaguriste, eine Schopfung der Alexanderzeit. Mit einen Beitrag von Herbert A. Kahn. In: *Antike Kunst*, I., pp. 6-15.

Steward, Ch. 2003. Dreams of Treasure. Temporality, Historicization and the Unconscious, In: *Anthropological Theory*, Vol. 3(4) pp. 481-500

Valtchinova, G. 1997 *What is a Treasure? Images of Treasure in Contemporary Bulgarian Society* (unpublished manuscript)

Агре, Д. 2004. Нов прочит на сюжета върху амфората-ритон от Панагюрското съкровище. В: *Панагюрското съкровище и тракийската култура*, 41-58, С.

Андонова, Е. Когнитивна антропология. В: Елчинова, М. О. Тодоров (съст.). Ловци на умове. Лекции по антропология, II, 2003, 83-93, НБУ

Ападурай, А. 2006. Свободната модерност. ЛИК. София

Ботушарова, Л. 1960. Мнения за златното съкровище от Панагюрище според досегашните проучвания. В: Годишник на музеите в Пловдивски окръг, III, 357-359.

Венедиков, И. 1961 Панагюрското златно съкровище, София,

Вълчинова, Г. 1998 От имането до иконата, или съкровището под земята: начин на употреба. В: Минало, кн. 4, 75-7

Георгиев, Г. 1959. Изложба „2500 години изкуство в българските земи”, В: Археология, I, кн. 1-2, с. 111-116

Дечев, С. 2010. В търсене на българското. Мрежи на национална интимност (XIX-XXI век), София

Китов, Г. 2006. Панагюрското съкровище, Варна

Китов, Г. 2000. Панагюрското златно съкровище отблизо. Анали, 1-2, София

Колев, К. Тракийски сцени върху амфората-ритон от Панагюрското златно съкровище. В: Годишник на археологическия музей в Пловдив, IX, 1999, 82-100.

Кьосев, Ал. 2009. Подвижните Балкани. Изследвания по проекта NEXUS (2000-2003). София

Лазова, Ц. 2012. Античност, археология и политики на употреба, В: Ловци на умове, V, (под печат)

Маразов, И. 1978. Ритоните в древна Тракия, София

Орачев, А. 2006 България страна на съкровища, София

Стоянов, Т. 2004. Панагюрското съкровище – изобразителна програма и принадлежност, В: Панагюрското съкровище и тракийската култура, 11-30, София

Цончев, Д. П. Горбанов. 1950. Находка от античен златен сервиз за пиене при Панагюрище. В: Годишник на Народния археологически музей в Пловдив, II, 243-246;

Цончев, Д. 1950. Новооткрито златно съкровище. В: Известия на археологическия институт, XVII, 196

Чичикова, М. 1961. Изложбата „2500 години изкуство в българските земи” в Париж. В: Археология, III, кн.1, 73 -7

Биографична статия

Цвете Лазова е доцент по социология, антропология и науки за културата. Преподавател е в департамента по антропология в НБУ. Води курсове, свързани с теми по култура и културни изследвания, история на антропологията, употребите на миналото, паметта, античността и връзката ѝ с конструирането на националната идентичност. Изследователските ѝ интереси са в областта на културните изследвания, антропологията и конструктивистките подходи към миналото и наследствата и тяхното място в туристическата индустрия.

tlazova@nbu.bg